

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ МІКРО-, МЕЗО- ТА МАКРОРІВНЯ

Галина БАК

ПЕРЕДУМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РОЗВИТКУ КОМПАНІЇ

Показано, що інноваційна діяльність виступає необхідним елементом в розвитку компанії в сучасних умовах адаптації до зовнішнього середовища. Розглянуто проблеми вітчизняних організацій, які впроваджують інновації. Досліджено значення правового, фінансового та інформаційного забезпечення інноваційної діяльності й підкреслено важливість виділення нормативно-методичного аспекту в інноваційному розвитку організації.

Innovative activity serves an essential element in company development in modern terms of adaptation to the external environment. In the article is shown the problems of domestic organizations that implement innovations. They are legal, financial, informative preconditions of implementation of innovations. Here is emphasized the importance of selection regulatory and methodological conditions in a separate group in company development.

Розвиток кожної компанії спрямований на зміцнення її позицій на внутрішніх і зовнішніх ринках, що досягається шляхом постійного оновлення асортименту продукції, пошуку нових споживачів, вибору нових каналів збуту, зменшенню витрат, завдяки технологічному оновленню. Розвиток суб'єктів господарської діяльності та економіки країни загалом можна забезпечити екстенсивним шляхом (розширення обсягів виробництва та збуту), інтенсивним науково-технічним (використання досягнень науки і техніки з метою підвищення конкурентоспроможності) та інноваційним науково-технічним шляхом, що передбачає безперервне оновлення асортименту продукції та технологій виробництва, удосконалення системи управління виробництвом і збутом.

Компанії економічно розвинутих країн все частіше обирають інноваційний шлях розвитку, оскільки частка інновацій (нових технологій, продуктів, способів їхньої реалізації та організації виробництва) у загальному обсязі отриманого ними прибутку постійно зростає. Як бачимо, впровадження інноваційних процесів впливає на економічний розвиток господарських структур у майбутньому. Разом із цим, багато вітчизняних компаній, які стали на інноваційний шлях розвитку, стикаються з багатьма проблемами, пов'язаними із забезпеченням інноваційної діяльності.

Проблему комплексного забезпечення інноваційної діяльності розглядає ряд зарубіжних та вітчизняних вчених. Так, російський вчений А. П. Сергєєв говорить, що рівень розвитку суспільства визначається увагою, яку приділяють у ньому науці, культурі, техніці й технологіям. Проте наука, техніка й технології можуть розвиватися тільки за наявності відповідних умов, особливо правових [1]. Серед українських науковців проблеми забезпечення інноваційної діяльності досліджують багато економістів, переважно концентруючи увагу на дослідженні окремих напрямків забезпечення. Так, В. І. Рошило, П. П. Микитюк, О. І. Волков, М. П. Денисенко, А. П. Гречан у своїх працях зосереджують увагу здебільшого на фінансовому та інформаційному забезпеченні інноваційного розвитку підприємства. О. П. Степанов, Н. П. Гончарова, Г. О. Андрощук виокремлюють і розглядають правове, фінансове та інформаційне забезпечення. Особливістю досліджень напрямків та проблем забезпечення

інноваційного розвитку російського вченого Р. Фатхутдінова є те, що, поряд із правовим, фінансовим та інформаційним забезпеченням, він виділяє ще й нормативно-методичне. Такі українські науковці, як І. Г. Бабець, А. І. Мокій, О. П. Осідач, Ю. В. Полякова у своїх дослідженнях опираються на його розробки.

Автор цілком згідний з думкою, що нормативно-методичне забезпечення необхідно виділяти в окрему групу. Тому метою статті є розгляд проблем правового, фінансового, інформаційного та підкреслена необхідність виділення нормативно-методичного забезпечення інноваційного розвитку підприємства як окремої групи.

В умовах жорсткої конкуренції стратегія багатьох промислових підприємств та компаній передбачає впровадження різноманітних інновацій. Однак розроблення і виведення на ринок інновацій пов'язані з неабияким ризиком. Із загальної кількості проектів із розробки й виведення на ринок нової продукції зазнають краху близько 40% проектів, пов'язаних із виробництвом товарів широкого споживання, 20% товарів промислового призначення, 18% послуг. Як зазначають В. Г. Мединський та С. В. Ільдеменов близько 50% витрат на створення і просування на ринку нових товарів припадає на вироби, які так і не знайшли попиту, а 30% нововведень, які здобули визнання, швидко сходять з ринку.

З погляду деяких компаній інноваційну діяльність необхідно розглядати як один з основних засобів їхньої адаптації до постійних змін зовнішнього середовища. Інноваційна діяльність означає процес створення, впровадження та поширення інновації. Сутністю інновацій та інноваційної діяльності компанії є зміни, які розглядаються як джерело доходу [2]. Саме тому, незважаючи на доволі високий ризик неприйняття інновацій на ринку, інноваційна діяльність виступає необхідним елементом розвитку компанії.

Інноваційна діяльність, як і будь-яка інша, потребує певного забезпечення, яке гарантує реалізацію інноваційних розробок.

До комплексного забезпечення інноваційної діяльності традиційно зараховують: фінансове, інформаційне та правове забезпечення. Однак згодом нормативно-методичне забезпечення почали відокремлювати, керуючись тим, що хоча багато міжнародних процесів уніфіковані на всіх рівнях управління, система стандартів та виміру в багатьох країнах неоднакова. Наприклад, ширина залізниці, система виміру в багатьох країнах різна. Так, в одних країнах діє сантиметрова система виміру, в інших – дюймова, що створює певні незручності. З огляду на це вважаємо слушним виділити нормативно-методичне забезпечення в окрему групу.

Правову основу для забезпечення інноваційної діяльності на мікро- та макро- рівнях становлять національні законодавчі й нормативно-розпорядчі акти, мережа спеціалізованих правових інститутів і корпус фахівців, які забезпечують практичне застосування правової бази. Основні положення про інноваційну діяльність містяться в основному законі України «Про інноваційну діяльність»[3]. Правила, норми забезпечення інноваційної діяльності представлені в багатьох законодавчих актах.

Трапляються випадки, що на законодавчому рівні можна побачити деякі неузгодженості й суперечності щодо питань інноваційного розвитку держави. Так, у прийнятому Законі «Про загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукомістких технологій» мова йде про необхідність зміни структури промисловості, щоб до 2013 р. обсяги виробництва 5-го укладу вирости до 12%, а 6-го – до 3%. Таким чином, пропонується поступово наздоганяти розвинений світ, використовуючи нереалізовані можливості кожного укладу. Разом із цим, «Основні напрями стратегії соціально-економічного розвитку до 2015 року» (Постанова президії НАН України «Про основні напрями стратегії соціально-економічного розвитку до 2015 року» № 34 від 18. 02. 2004 р.) пропонує реалізацію стратегії «інноваційного прориву», яка полягає в зосередженні уваги на становленні 6-го укладу і виборі таких його напрямів, завдяки яким країна може вийти в лідери. Незрозумілим є державний пріоритет – поступовий розвиток, чи «технологічний прорив»?

Чинна нормативно-правова база державного управління має доволі виразні ознаки постійного вдосконалення, але результативність її впливу на розвиток інноваційних процесів ще недостатня. Зміни, які сталися в науковій системі України за останні роки, здебільшого відповідали умовам жорсткої державної консервативної політики, за якої інноваційна сфера не стала пріоритетною в системі державної підтримки. Наслідком реалізації такої політики є відставання України від держав, які здійснюють прогресивну або наступальну науково-технічну та інноваційну політику.

Р. Фатхутдінов вважає, що всі теоретичні, методичні та практичні питання з розроблення, функціонування та розвитку системи інноваційної діяльності мають бути викладені у відповідних нормативно-методичних документах міжнародного, державного, регіонального та підприємницького

рівня. Міжнародні документи повинні регламентувати загальні положення щодо екології, прав людини, безпеки товарів та послуг, стандартизації й т. ін. Документи державного рівня мають і надалі розвивати питання, регламентовані в міжнародних документах, а документи регіонального рівня – розвивати й підтримувати питання, зазначені в державних документах.

Таким чином, буде створена відповідна ієрархія, де документи нижчого порядку не повинні в жодному разі суперечити документам вищого порядку. Така ієрархія потрібна для забезпечення уніфікації та взаємозамінності певних питань у галузі інноваційної діяльності [4].

На даний час багато міжнародних процесів уніфіковані на всіх рівнях управління, хоча ще досі існують відмінності у прийнятих стандартах. Нормативно- методичні документи можуть бути таких видів: нормативні акти та стандарти; методики, положення та інструкції і т. ін.

Необхідно зазначити, що в законодавчій базі України наявні певні правові норми, що регулюють процес здійснення стандартизації. Так, Закон України «Про стандартизацію» визначає, що стандартизація – це діяльність, яка полягає у встановленні положень для загального і багаторазового застосування щодо наявних чи можливих завдань з метою досягнення оптимального ступеня впорядкування у певній сфері, результатом якої є підвищення ступеня відповідності продукції, процесів та послуг їхньому функціональному призначенню, усуненню бар'єрів у торгівлі і сприянню науково-технічному співробітництву.

При цьому нормативні документи зі стандартизації поділяються на: державні стандарти України; галузеві стандарти; стандарти науково-технічних та інженерних товариств і спілок; технічні умови; стандарти підприємств. Державні стандарти України містять обов'язкові та рекомендовані вимоги. До обов'язкових належать: вимоги, що забезпечують безпеку продукції для життя, здоров'я і майна громадян, її сумісність і взаємозамінність, охорону навколишнього природного середовища і вимоги до методів випробувань цих показників; вимоги техніки безпеки і гігієни праці з посиланням на відповідні санітарні норми і правила; а також вимоги щодо відходів як вторинної сировини і т. ін. Рекомендовані вимоги державних стандартів України підлягають безумовному виконанню, якщо: це передбачено чинними актами законодавства; ці вимоги включено до договорів на розроблення, виготовлення й поставку продукції; виробником (постачальником) продукції зроблено заяву про відповідність продукції цим стандартам.

У свою чергу, стандарти можуть бути таких видів: міжнародні стандарти (МС), європейські стандарти (ЕН), державні стандарти України (ДСТУ, ISO 9001, 9002, 9003, стандарти організацій, підприємств і т. д.).

Якщо ж не існує загального стандарту, прийнятого на міждержавному рівні, то кожній країні чи регіону доводиться вирішувати певну проблему самостійно, що в свою чергу значно стримує й ускладнює певні економічні процеси, уповільнює інтеграцію між країнами і призводить до збільшення витрат.

Деякі нормативно-методичні документи, розроблені й затверджені міжнародними організаціями, мають бути автентичними й обов'язковими для всіх організацій, незалежно від їхньої форми власності. Наприклад, міжнародна система ваг та виміру, система охорони навколишнього середовища, система управління якістю на основі стандартів ISO 9000, 9001, 9002, 9003, система безпеки та міжнародної сертифікації товарів і послуг, термінологія та операції в сфері фінансів мають бути єдині для всіх країн, а отже, і для всіх підприємств.

Збільшення кількості нормативно-методичних документів, правил, термінів, норм міжнародного характеру значно спростить побудову системи управління кожного підприємства, підвищить ефективність використання природних ресурсів, праці, капіталу як головних факторів забезпечення благоустрою та якості життя.

Фінансове забезпечення належить до системи ресурсного забезпечення необхідними видами ресурсів, а саме трудових, матеріальних та фінансових. Головним у системі ресурсного забезпечення А. І. Мокій, Ю. В. Полякова, О. П. Осідач та І. Г. Бабець [5] вважають фінансове забезпечення, яке охоплює фінансові відносини інноваційної організації з іншими організаціями та структурами з питань оплати постачання матеріальних ресурсів, науково-технічної продукції, субпідрядних робіт, розрахунків з трудовим колективом та державними органами

Інновації з погляду фінансування є інвестиціями, що спрямовані в розробки та впровадження нових технічних засобів виробництва та продукції.

Фінансування інновацій може бути успішним завдяки наявності відповідного механізму його реалізації. Стратегічне призначення фінансового механізму – створення такої системи відносин та інтересів, яка б не допускала виникнення проблем.

Здійснення інноваційної діяльності вимагає від підприємства-інноватора різних доступних джерел. Ними можуть бути: власні, залучені, позикові грошові кошти, вітчизняні та зарубіжні інвестиції. Серед власних коштів підприємств велика частка належить амортизаційним відрахуванням, які призначаються для простого відтворення, але практично вони відіграють значно більшу роль, оскільки оновлення основного капіталу за їхній рахунок здійснюється на новій техніко-технологічній основі. В дійсності вони не завжди використовуються за економічним призначенням.

Статистичні дані свідчать, що за 2008 р. власні кошти організацій становили 73,7% від загального обсягу джерел фінансування інноваційної діяльності. При цьому частка державного та місцевих бюджетів становила 1,4%, а іноземних та вітчизняних інвесторів – 5,2%, частка кредитування – 16,4%, частка інших джерел фінансування становила 3,3% [6].

Фінансування інновацій є одним із найважливіших чинників у забезпеченні інноваційної діяльності. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності в Україні супроводжується чималою кількістю проблем, вирішення яких сприятиме формуванню інноваційної моделі розвитку економіки України.

Інформаційне забезпечення інноваційної діяльності – комплексне поняття, що охоплює сукупність первинних і вторинних даних, організацію збереження накопиченої інформації, способи її подання та методи перетворення, правила організації банку даних, методи кодування та пошуку інформації. Необхідною умовою при цьому є мінімальні витрати з пошуку необхідної інформації, які споживач тратить для вирішення своїх конкретних завдань.

Кожному учаснику інноваційного процесу необхідна «своя» інформація, «свій» звичний та доступний носій різного ступеня узагальнення. Підприємця цікавить інформація про середовище, в якому він бажає працювати, кон'юнктура ринку, законодавче й податкове поле та ін.; інноватору потрібна інформація, що стосується рівня розвитку науки взагалі або певної наукової галузі, рівень наукового опрацювання проблемних сфер суспільства. Інформація для інноватора-бізнесмена – такий самий виробничий ресурс, як і загальноекономічні виробничі ресурси для будь-якого виробника загалом.

Завдання інформаційного забезпечення в зв'язку з вибором пріоритетів інноваційного розвитку зводяться до позицій країни з ряду сучасних напрямів науки і техніки, виявлення масштабів інноваційної діяльності (витрат на нововведення), типів інновацій, пов'язаних із впровадженням або нових продуктів, або нових виробничих методів.

Заходи спеціального характеру, які здійснює держава, спрямовані на стимулювання інноваційної активності, в усьому світі концентруються на підтриманні нововведень у малому бізнесі. В Україні сфера діяльності малих підприємств – це переважно обслуговування і торгівля.

Одне з найважливіших завдань інформаційного забезпечення інноваційних процесів – характеристика участі малих підприємств в інноваційній діяльності, в тому числі через інформацію про витратні показники, організаційні форми інноваційного бізнесу, фактори його ефективності.

Одним з елементів наукової політики є організація взаємодії між науковими дослідженнями та виробництвом. В зв'язку з цим одним з основних завдань інформаційного забезпечення інноваційного процесу стає дослідження наукового потенціалу, що охоплює всі його складові, сектор економіки загалом.

На стадії виробництва відбувається відбір, аналіз, використання (поширення) науково-технічної документації, оцінювання технічних умов, що потребують інформації про світові, регіональні, національні, галузеві класифікаційні та оцінні показники.

На стадії експлуатації, модернізації, утилізації потрібна кон'юнктурна та маркетингова інформація.

Структура джерел інформації, необхідної в інноваційному бізнесі, представлена в: періодичній загальнодоступній та науковій літературі, фірмових каталогах та проспектах, офіційних періодичних і разових звітах фірм-виробників, каталогах і проспектах виставок та ярмарок, галузевих промислових стандартах, періодичних аналітичних та прогнозних оглядах спеціалізованих інститутів з аналізу ринків, інтернет-сторінках промислових та дослідних компаній.

Державна система науково-технічної інформації охоплює науково-технічні бібліотеки й установи, зокрема: Наукова бібліотека ім. Вернадського НАН України, Парламентська бібліотека, Бібліотека Кабінету Міністрів, Бібліотека при Адміністрації Президента, галузеві бібліотеки, Український науково-дослідний інститут науково-технічної інформації (УКР НДІ НТІ) та його регіональні центри, підрозділи галузевих НДІ.

Що стосується міжнародних засад статистики науки та інновацій, то вони базуються на Єдиних стандартах і правилах Керівництва Осло зі збору та інтерпретації даних у сфері технологічних інновацій, прийнятих в 1991 р. 56 сесією Комітету з науково-технічної політики Організації економічного

співробітництва та розвитку (ОЕСР). Ця організація була ініціатором організації роботи зі статистики інновацій, заснованих на міжнародних підходах і стандартах, що бере свій початок від 1989 р. (OECD proposed guidelines for and interpreting technical innovations data. Oslo manual / OECD/ Paris. 1992).

Міжнародні стандарти є комплексом рекомендацій провідних міжнародних організацій щодо методології системного опису статистичних даних науки та інновацій. Статистичною службою ЄС (Євростатом) у 1969 р. була розроблена номенклатура для зіставлення наукових програм та бюджетів (остання редакція 1992 р.), підготовки щорічних доповідей про державне фінансування науки, а також проект рекомендацій з регіональних аспектів статистики інновацій.

З метою гармонізації категорій та визначень для надання інформації на 12-й сесії генеральної конференції ЮНЕСКО схвалені «Рекомендації з міжнародної статистики науки та техніки», а в 1984 р. опубліковано Керівництво ЮНЕСКО зі статистики науки та техніки, яке уточнене у 1995 р. на основі Керівництва Фраскаті, (назва походить від назви італійського міста Фраскаті, де був підписаний документ). Керівництво Фраскаті містить найбільш повне узагальнення багаторічного міжнародного досвіду в галузі збору, розроблення й аналізу статистичних даних про розвиток науки. З кінця 1980-х рр. воно стало найважливішим міжнародним стандартом зі статистики наукових досліджень та розробок, чому сприяли різні ініціативи ОЕСР [5].

Експерти ОЕСР з огляду на потреби в розробленні спеціальних стандартизованих рекомендацій з питань статистичного вивчення актуальних аспектів розвитку науки та техніки, їхнього ресурсного забезпечення, результативності, впливу на економічне зростання на міжнародному та національному рівнях підготували серію методологічних посібників, що утворюють так звану «Сім'ю Фраскаті», у тому числі з визначення та інтерпретації даних балансу платежів за технології (1990 р.), збору даних про технологічні інновації – Керівництво Осло (1992 р.), використання патентних даних як показників науки і техніки (1994 р.), визначення кадрових ресурсів науки і техніки – Канберзьке Керівництво (разом із Євростатом, 1995 р.). Разом із цим, ведеться підготовка стандартів з вимірювання продукції галузей високої, середньої та низької технології та з бібліометричної статистики.

Враховуючи все вищесказане, бачимо, що інноваційна діяльність відіграє ключову роль у стратегічному розвитку окремої компанії, галузі, регіону і країни й має забезпечуватися певними передумовами. Дефіцит державних коштів та обмеженість власних ресурсів підприємств вказують на необхідність розроблення дієвого механізму фінансування з метою активізації інноваційної діяльності компаній, а суперечливість законодавчої бази звертає увагу на гостру необхідність її вдосконалення.

Стратегічний розвиток держави визначається увагою, яку приділяють в даній державі до розвитку науки, культури, техніки та технології. В свою чергу, і наука, і техніка, і технологія можуть ефективно розвиватися тільки за наявності відповідних умов, якими є правові, нормативно-методичні, фінансові та інформаційні передумови.

Література

1. Сергеев А. П. *Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации* / А. П. Сергеев – М. : Теис, 1996. – 704 с.
2. Микитюк П. П. *Інноваційний менеджмент: навч. посіб.* / П. П. Микитюк. – К. : Центр навч. літ-ри, 2007. – 400 с.
3. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 року, № 40-IV.
4. Фатхутдинов Р. А. *Производственный менеджмент : учеб. [2-е изд.]* / Р. А. Фатхутдинов. – М. : ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 2000. – 464 с.
5. Мокій А. І. *Міжнародний інноваційний менеджмент : навч.-метод. посіб.* / [А. І. Мокій, Ю. В. Полякова, О. П. Осідач, І. Г. Бабаць]. – Львів: Вид-во ЛКА, 2004. – 308 с.
6. *Фінансування інноваційної діяльності: за даними Державного агентства з інвестицій та інновацій, 12.12.2009* [Елек